

BOSHLANG'ICH TA'LIMDAGI STRUKTURAVIY O'ZGARISHLAR

Isoqjanov Furqat Qodirjon o'g'li

Namangan Davlat Pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi

Тел: +998 97 270 00 33, E.mail: furqatisoqjanov22@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15221123>

Annotatsiya: 1991-2020 yillarda O'zbekiston, mamlakat ta'lim tizimini milliy g'oya va qadriyatlar asosida qayta tashkil etishga kirishdi. Islom dini qadriyatlari va o'zbek tiliga e'tibor qaratish, tarixiy merosni o'rgatish, milliy ta'lim dasturlarini joriy etish boshlandi. Zamonaviy texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy etish, ta'lim infratuzilmasini yaxshilashga katta e'tibor qaratilganligi tarihi asoslangan.

Kalit so'zlar.

Strukturaviy o'zgarishlar, ta'lim paradigmasi, interfaol metodlar, ijodiy fikrlash, xorijiy tajribalar, o'quv dasturlari, zamonaviy texnologiyalar, ta'lim infratuzilmasi, siyosiy kontekst.

O'zbekiston tarixi davomida ta'lim tizimi, ayniqsa, boshlang'ich ta'lim institutsional rivojlanish jarayonida jiddiy tarkibiy o'zgarishlarga uchragan. Mustamlakachilik, sovet modernizatsiyasi va mustaqillik davrlarining har biri boshlang'ich ta'lim paradigmasiga o'ziga xos modellarni tatbiq qilgan. Ilk o'rta asrlardan boshlab Markaziy Osiyo hududida ta'limning asosiy manbai bo'lib xizmat qilgan madrasalar, maktablar va mahalliy ta'lim muassasalari mavjud edi. O'rta asr mutafakkirlari – Farobiy, Ibn Sino, Beruniy va boshqa allomalarning ilmiy merosi ta'lim jarayonining tamal toshi bo'lib xizmat qilgan. Lekin bu ta'lim tizimi diniy bilimlarga urg'u berish bilan chegaralanib, keng ommaga barobar ta'lim berish maqsadiga to'liq mos kelmagan.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida jadidchilik harakati ta'lim tizimini modernizatsiya qilishga bo'lgan intilishni ifodaladi. Jadid maktablari an'anaviy ta'lim shaklini tanqid qilar ekan, dunyoviy fanlarga asoslangan boshlang'ich ta'lim tizimini shakllantirishga harakat qilgan. Biroq, sovet hokimiyatining o'rnatilishi bilan bu harakat bostirildi va boshlang'ich ta'lim sovet modeliga moslashtirildi. Sovet davrida (1920–1991) ta'lim tizimi markazlashgan holda qayta tashkil etildi. Boshlang'ich ta'lim majburiylashtirilib, barcha bolalar uchun bepul ta'lim tizimi joriy etildi. Sovet modernizatsiyasining muhim tarkibiy elementi sifatida ommaviy savodxonlik kampaniyalari olib borildi va boshlang'ich maktablarda jismoniy va ilmiy-ta'limiy asoslar kuchaytirildi. Shu bilan birga, sovet ideologiyasining ta'siri ostida tarix va madaniy merosga yondashuv mafkuralashtirildi, bu esa ta'lim dasturlarining biryoqliligiga olib keldi.

1991-yilda O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng, ta'lim tizimida tub o'zgarishlar yuz berdi. Boshlang'ich ta'lim tizimi milliy g'oyalar va qadriyatlarga asoslangan holda qayta shakllantirildi. 1997-yilda qabul qilingan “Ta'lim to'g'risida”gi qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” boshlang'ich ta'limni isloh qilishning huquqiy bazasini yaratdi. Ushbu islohotlar natijasida o'quv dasturlari takomillashtirilib, milliy o'zlikni anglash va tarixiy xotirani mustahkamlashga qaratilgan fanlar kiritildi. O'quv jarayonida yangi pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlar joriy etilib, boshlang'ich maktablar material-texnik bazasi mustahkamlandi. Shu bilan birga, 2017-yildan boshlab prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan ta'lim tizimining zamonaviy talablar asosida rivojlanishiga qaratilgan islohotlar amalga oshirildi. Xususan, boshlang'ich ta'lim muassasalarining moddiy-texnik holati yaxshilanib, ta'lim sifatini oshirish maqsadida xalqaro tajribalarga asoslangan darsliklar ishlab

chiqildi. 2030-yilgacha mo'ljallangan O'zbekiston oliy ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasida boshlang'ich ta'limga e'tibor yanada oshirildi, xususan, maktabgacha ta'limni rivojlantirish, boshlang'ich sinflarda innovatsion yondashuvlarni keng joriy qilish choralari belgilandi. O'zbekiston tarixida boshlang'ich ta'lim tizimi jamiyat rivojlanishining muhim elementi sifatida shakllangan va turli davrlarda ijtimoiy-siyosiy sharoitlarga mos tarzda yangilangan. Milliy mustaqillik davrida esa, ta'limning modernizatsiyasi va xalqaro standartlarga moslashtirish jarayonlari kuchayib, O'zbekistonning o'ziga xos ta'lim modeli shakllandi.

Boshlang'ich ta'lim tizimidagi strukturaviy o'zgarishlar eng avvalo o'quv dasturlarining modernizatsiya qilinishi bilan bog'liq bo'ldi. O'zbekistonning mustaqillik yillarida maktab darsliklari va o'quv materiallari sovet mafkuraviy yondashuvlaridan to'liq xalos qilinib, milliy o'zlikni anglash, vatanparvarlik va milliy qadriyatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan yangi o'quv dasturlar ishlab chiqildi. Ayniqsa, boshlang'ich sinflar uchun mo'ljallangan darsliklarda o'zbek milliy madaniyati, tarixi va an'analariga asoslangan o'quv materiallarining keng joriy etilishi e'tiborga molikdir.

Ta'lim tizimidagi muhim islohotlardan biri – raqamli texnologiyalarning joriy etilishi bo'lib, bu jarayon 2017-yildan boshlab yanada faollashdi. Elektron darsliklar, interfaol metodlar, masofaviy ta'lim platformalari hamda gamifikatsiya elementlaridan foydalanish boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning qiziqishini oshirish va ta'lim samaradorligini ta'minlashga xizmat qildi. Shu bilan birga, pedagoglar malakasini oshirishga ham alohida e'tibor qaratildi. O'qituvchilarning zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan ishlash malakasini oshirish maqsadida ko'plab xalqaro tajriba almashinuv dasturlari, maxsus kurslar va seminarlar tashkil etildi. Boshlang'ich ta'lim tizimidagi strukturaviy o'zgarishlar eng avvalo o'quv dasturlarining modernizatsiya qilinishi bilan bog'liq bo'ldi.

O'zbekistonning mustaqillik yillarida maktab darsliklari va o'quv materiallari sovet mafkuraviy yondashuvlaridan to'liq xalos qilinib, milliy o'zlikni anglash, vatanparvarlik va milliy qadriyatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan yangi o'quv dasturlar ishlab chiqildi. Ayniqsa, boshlang'ich sinflar uchun mo'ljallangan darsliklarda o'zbek milliy madaniyati, tarixi va an'analariga asoslangan o'quv materiallarining keng joriy etilishi e'tiborga molikdir.

Ta'lim tizimidagi muhim islohotlardan biri – raqamli texnologiyalarning joriy etilishi bo'lib, bu jarayon 2017-yildan boshlab yanada faollashdi. Elektron darsliklar, interfaol metodlar, masofaviy ta'lim platformalari hamda gamifikatsiya elementlaridan foydalanish boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning qiziqishini oshirish va ta'lim samaradorligini ta'minlashga xizmat qildi. Shu bilan birga, pedagoglar malakasini oshirishga ham alohida e'tibor qaratildi. O'qituvchilarning zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan ishlash malakasini oshirish maqsadida ko'plab xalqaro tajriba almashinuv dasturlari, maxsus kurslar va seminarlar tashkil etildi.

Mustaqillik yillarida boshlang'ich ta'limning hududiy qamrovini kengaytirish ham muhim islohotlardan biri bo'ldi. Uzoq hududlarda yangi maktablar qurilishi, qishloq joylarda o'quvchilar uchun zamonaviy o'quv muhitini yaratish, jumladan, maktabgacha ta'lim muassasalarining faoliyatini kengaytirish orqali ta'lim tizimining uzluksizligi ta'minlandi. Bu esa bolalarning intellektual rivojlanishi va maktabga tayyorgarlik darajasini oshirishga xizmat qildi. Shuningdek, o'quvchilarning qobiliyatini rivojlantirish maqsadida boshlang'ich ta'lim tizimida individual ta'lim yondashuvi joriy etildi. Bu esa bolalarning ijodiy qobiliyatlari,

mustaqil fikrlashi va analitik tafakkurini shakllantirishga yo'naltirildi. Yangi ta'lim dasturlari va metodikalarning joriy etilishi natijasida boshlang'ich sinflardagi savodxonlik darajasi oshib, o'quvchilarning bilim va kompetensiyalarini oshirish bo'yicha sezilarli natijalarga erishildi.

O'zbekiston mustaqillik yillarida boshlang'ich ta'lim tizimidagi islohotlar natijasida zamonaviy, innovatsion va milliy qadriyatlarga asoslangan ta'lim modeli shakllantirildi. Bu jarayon mamlakat ta'lim tizimini xalqaro andozalar darajasiga olib chiqish, millatning intellektual salohiyatini oshirish va kelajak avlodni yuksak ma'naviy-axloqiy asoslarda tarbiyalash kabi strategik maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qildi. O'zbekiston tarixi kontekstida bu o'zgarishlar ta'lim tizimining jadal rivojlanishi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unlashuvi va mamlakatning mustaqil taraqqiyot yo'lidagi intilishlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, uzoq muddatli istiqbolda uning barqaror rivojlanishiga asos yaratdi.

O'zbekistonning boshlang'ich ta'lim tizimida kuzatilayotgan strukturaviy o'zgarishlar tarixiy jihatdan muhim ahamiyatga ega. Ushbu o'zgarishlar mamlakatning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy kontekstida amalga oshirilmoqda. O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng, ta'lim tizimida ko'plab islohotlar amalga oshirildi. Mustaqillikdan oldin, O'zbekiston ta'lim tizimi Sovet Ittifoqining markazlashtirilgan tizimiga asoslangan edi. Bu tizimda boshlang'ich ta'lim umumiy va bir xil standartlarga asoslangan bo'lib, milliy qadriyatlar va an'analar e'tiborga olinmagan.

Mustaqillikdan so'ng, O'zbekiston o'z ta'lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan bir qator islohotlarni amalga oshirdi. O'zbekistonning milliy ta'lim dasturlari ishlab chiqildi, bu esa o'quvchilarning o'z milliy madaniyati va tarixini o'rganish imkoniyatini yaratdi. Ta'limda innovatsion pedagogik metodlar va texnologiyalar joriy etila boshlandi. Bu o'quv jarayonini yanada samarali qilishga yordam berdi. O'qituvchilarni tayyorlash va ularning malakasini oshirishga alohida e'tibor qaratildi. Ta'lim muassasalarida o'qituvchilarni malaka oshirish kurslari tashkil etildi. O'zbekiston boshqa mamlakatlarning ta'lim tizimidan o'rganib, o'z tizimini takomillashtirishga harakat qilmoqda.

Raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish, masofaviy ta'lim va onlayn resurslardan foydalanish imkoniyatlarini oshirdi. Ota-onalar ta'lim jarayonida faolroq ishtirok etishi uchun turli dasturlar va loyihalar ishlab chiqilmoqda. O'zbekistonning boshlang'ich ta'lim tizimidagi strukturaviy o'zgarishlar tarixiy jarayon sifatida davom etmoqda. Bu jarayonlar mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, madaniy qadriyatlarini saqlab qolish va zamon talablariga javob berish maqsadida amalga oshirilmoqda. Ta'lim tizimidagi o'zgarishlar, shuningdek, kelajak avlodni tayyorlashda muhim rol o'ynaydi.

Prezidentning 2020-yil 29-dekabrdagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida boshlang'ich ta'limni rivojlantirish va uning sifatini oshirishga qaratilgan bir qator vazifalar belgilangan. Bu vazifalar orasida, bolalar uchun sermazmun va tushunarli darsliklar yaratish, ularni tahliliy va kreativ fikrlashga o'rgatish, shuningdek, Milliy o'quv dasturini joriy etish kabi yo'nalishlar mavjud. Ushbu yo'nalishlar boshlang'ich ta'limda strukturaviy o'zgarishlarni amalga oshirishga yordam beradi, shuningdek, ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va sifatli natijalarga erishish imkoniyatini yaratadi. Yangi milliy o'quv dasturi boshlang'ich sinfda ta'lim berishning integratsiyalashgan yondashuvini ta'minlaydi. Bu dastur bolalar uchun ijodiy fikrlash, tanqidiy tahlil qilish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, shu orqali ta'limda sifatli o'zgarishlarni amalga oshiradi. O'quvchilarni tahlil va kreativ fikrlashga o'rgatish, zamonaviy pedagogik yondashuvlarga asoslangan metodlarni tatbiq etish boshlang'ich ta'limda

strukturaviy yangilanishlarga olib keladi.

Boshlang'ich ta'limda bolalar uchun tushunarli va sermazmun darsliklar yaratish zarurati ta'lim jarayoniga yangi yondashuvlarni olib kiradi. Bu o'zgarishlar boshlang'ich ta'limdagi o'qituvchilarni metodik jihatdan yangi o'quv dasturlariga moslashtirishni taqozo etadi. Bu jarayon pedagoglarning o'qitish metodlarini zamonaviylashtirish va o'quvchilarga ta'limni yanada samarali va interaktiv tarzda yetkazishni ko'zda tutadi. Davrning yangi talablariga javob berish uchun boshlang'ich sinf darsliklarini masofaviy ta'limga moslashtirish zarurati ham boshlang'ich ta'limda strukturaviy o'zgarishlarning bir qismi sifatida qaralmoqda. Elektron darsliklar ta'limni yanada interaktiv qilish, o'quvchilarga o'z vaqtida va istalgan joydan ta'lim olish imkoniyatini beradi.

Boshlang'ich ta'limda fanlararo integratsiya qilish, ijtimoiy va aniq fanlarni birlashtirish orqali fikrlash va ijodiy yondashuvlarni shakllantirish mumkin. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning integratsiyalashgan bilim olishiga yordam beradi va strukturaviy o'zgarishlarga zamin yaratadi. Boshlang'ich ta'limning metodik va strukturalari samarali tarzda yangilanadi. O'quvchilarning tahliliy va kreativ fikrlash ko'nikmalari rivojlanadi. O'qituvchilar yangi metodik va texnologik vositalar bilan ta'minlanadi. Milliy o'quv dasturi orqali o'quvchilarni yanada mustahkam va sifatli bilimlar bilan ta'minlash imkoniyatlari yaratiladi. Masofaviy ta'lim va elektron resurslardan foydalanish o'quv jarayonini yanada samarali va moslashuvchan qiladi. Shu tarzda, Prezident Murojaatnomasida belgilangan boshlang'ich ta'limni rivojlantirish bo'yicha yangi yo'nalishlar, tizimning strukturaviy o'zgarishlarini ta'minlaydi va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Bu jarayonlarda o'quvchilar, o'qituvchilar va ta'lim tizimi hamkorlikda faol ishtirok etishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar/Используемая литература/References:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi. –T: «Aolat», 2023. –114 b.
2. O'zbekiston Respublikasining Mehnat Kodeksi. –T.: Adolat, O'zbekiston, 2021. -296 b.
3. O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 2 sentabrdagi “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida”gi O'RQ-562-son Qonuni. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 03.09.2019 y., 03/19/561/3680-son.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 18 fevraldagi “Jamiyatda ijtimoiy-ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo'llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-5938-son Farmoni. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 19.02.2020 y., 06/20/5938/0187-son; 03.04.2020 y., 06/20/5978/0393-son.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 4 yanvardagi “Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 3-son Qarori.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 15 apreldagi “O'zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi faoliyatini tartibga solish sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida”gi 228-son Qarori.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 5 martdagi “Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash, ularni jamiyat hayotidagi faol ishtirokini ta'minlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-5020-son Qarori.
8. Karimov I. Inson, uning huquq va erkinliklari – oliy qadriyat. –№14. –T.: O'zbekiston,

2006.

9. Karimov I. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –T.: Ma'naviyat, 2008. 178-b.
10. Mirziyoyev SH. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. –T.: O'zbekiston, NMIU, 2016.
11. Mirziyoyev SH. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. –T.: «O'zbekiston». 2017. –48 b.
12. Mirziyoyev SH. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. –T.: «O'zbekiston». 2017. –488 b.
13. Mirziyoyev SH. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari [Matn]. –T.: O'zbekiston, 2020. – 456 b.
14. Mirziyoyev SH. Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik – milliy g'oyamizning poydevoridir. –T.: “TASVIR” nashriyot uyi. 2021. –36 b.
15. Mirziyoyev SH. Yangi O'zbekiston strategiyasi. –T.: O'zbekiston,. 2021. –464 b.